

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA POPULAȚIEI ȘI A HABITATULUI ÎN BAZINUL HIDROGRAFIC RACUL ÎN PERIOADA CATAGRAFIILOR (1772-1859)

Vasile Cozma

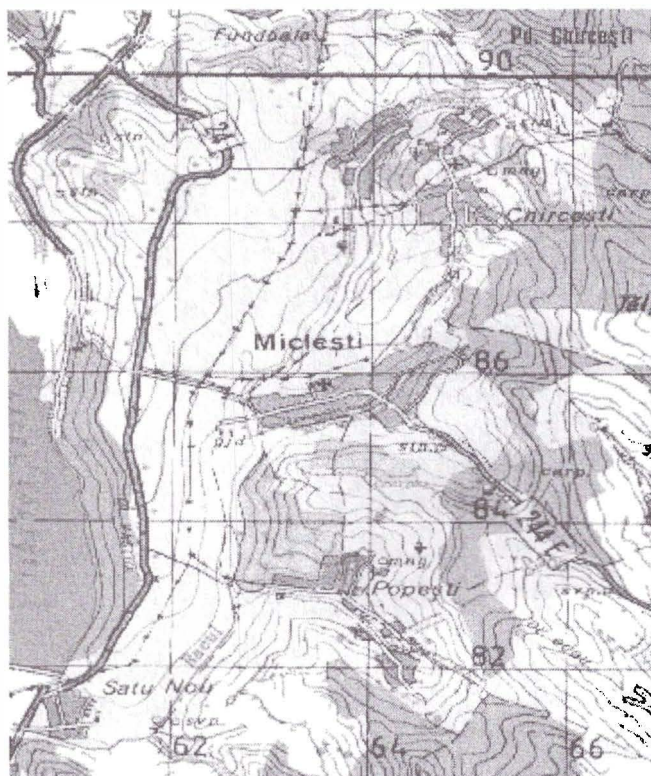
Abstract

Racul is a tributary on the left side of the river Vasluiet, crossing the present territory of the actual Miclești township through its central part, from north to south. This brook has its springs in the Velnița-Chircești Hill. In this hzdrographzc basin existed establishments and human communities which had an interesting evolution.

1. Considerații geografice și istorice

Racul este un afluent pe partea stângă al râului Vasluiet, care traversează teritoriul actual al comunei Miclești prin partea centrală, de la nord la sud. Își are izvoarele în Dl.Velnița-Chircești (424, 8 m. alt.), cu o lungime de 12, 8 km și o suprafață a bazinului hidrografic de 34 km.² Are ca afluenți: pârâul Rațiu cu obârșia în vatra satului Chircești, cu o lungime de 5, 8 km, care trece prin satul Miclești și se varsă la sud de acest sat; pârâul Popești cu obârșia în vatra satului, cu o lungime de 2 km.

Relieful se încadrează în Podișul Central Moldovenesc, subdistrictul Crasna-Vasluiet, reprezentat de dealuri înalte în partea de est, interfluvii și văi cu aspect asimetric.

**Harta bazinului hidrografic
Racul și satele actuale.**

În decursul vremurilor, în bazinul hidrografic al Racului s-au dezvoltat satele: Chircești (în vechime Cricești, atestat la 11 mai 1540; apoi cu numele Chircești din 1652)¹; Miclești (menționat documentar la 15 martie 1493, într-un act dat de Ștefan cel Mare; în primele decenii ale secolului al XVII-lea partea din jos a satului s-a numit Berendeești)²; Popești (sat vechi, atestat în timpul lui Alexandru cel Bun, la 1400)³; Bobulești „*ce sunt mai jos de Popești* „ (întărit de domnitorul Petru Rareș lui Sima Boldea și fratelui său Toma, la 12 martie 1533; din 1605, satul Bobulești este cunoscut cu numele de Boldești, de la urmașii lui Sima Bolde); un sat mai jos de Bobulești „*unde a fost jude Constantin*” (menționat odată cu Bobuleștii), identificat cu Moiceștii de mai târziu⁴. Dintre aceste sate, doar Chirceștii, Micleștii și Popeștii au avut o existență continuă până azi; Boldeștii și Moiceștii dispar ca sate în sec. al XVIII-lea, intrând în stăpânirea familiilor de boieri Miclescu și Rosetti.

2. Evoluția populației în perioada Catagrafiilor (1772-1859)

Cea mai veche statistică a populației din Moldova care s-a păstrat, este *Catastihul de cislă* din 20 februarie 1591, al domnitorului Petru Șchiopul. Ea a fost alcătuită pe ținuturi și nu pe sate. În ținutul Vaslui, componența fiscală la acea vreme se prezenta astfel 1075 istov (țărani), 177 săraci, 403 curteni (frunțași la sate) , 38 vătăgi (conducători de târguri și cetăți), 253 nemeși (răzeși), 66 popi, 11 popi în târg – în total 2023.

În perioada 1591–1772, ținutul Vasluiului a înregistrat o creștere a populației de doar 2,8 %⁵, de altfel, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Podișul Central Moldovenesc era slab populat, având o densitate sub 5 locuitori /km² ⁶

Pentru secolul al XVIII-lea, trebuie amintită *Descrierea Moldovei*, cu harta însoțitoare, care reprezintă începuturile geografiei românești.

De la 1772 la 1860, informațiile despre populația Moldovei și caracteristicile sale sunt date de înregistrările statistice sau de sursele memorialistice. Un interes îl prezintă hărțile, mai ales cele care au înscris date referitoare la populație (pentru Moldova, harta rusă din 1835 și cea din 1853).

Recensământul rusesc din 1772-1774 înregistrează pentru prima oară date referitoare la populația satelor din bazinul hidrografic Racul. Datele Catagrafiei din 1772 sunt incomplete, deoarece, se făcea un recensământ fiscal în vederea stabilirii familiilor care trebuiau să plătească impozite, nu cuprindea și membrii de familie și nu erau incluși boierii și alte categorii scutite de impozit, fapt ce împiedică să cunoaștem numărul și structura pe sexe, grupe de vârstă etc. a populației.

Potrivit Catagrafiei din 1772, satele din bazinul hidrografic Racul făceau parte din Ocolul Crasna, ținutul Vasluiului. Datele se prezintă astfel:

Numele satului	Cine îl stăpânește	Birnici	Scutelnici	Mazăli	Țigani ai curții	Țigani domnești	Văduve	Preoți și dascăli	Total familii
Miclești și Chircești	paharnic Sandu Miclescu	35	31		11	5	7	2	91
Popești	Stolnic Anuța Miclescu	4	2		9		1		16
Turița (Boldești)	diferiți stăpâni (proprietari)	4		Enachi Moscul Grigoraș Moscul Eni Turița Grigori Turița Ion Bandac Cozma - ginerele lui			1		11
Total familii		43	33	6	20	5	9	2	118

Din cei 31 de scutelnici înregistrați la Miclești și Chircești, 20 sunt ai paharnicului Sandu Miclescu, 6 ai Ilenei comisoaia iar 5 sunt slugi de casă, scutite de impozit prin porunca divanului domnesc; de asemenea, la Popești sunt înregistrate 2 slugi de casă, scutite de toate impozitele.

Recensământul din 1774 nominalizează *birnicii* din Miclești și Chircești „*ai dumnealui paharnicului Sandu Miclescu*”, în număr de 26 (Vasile cioban, Ioniță cojocar, Timofei sîn Onică, Silvestru brat lui, Ion Mihul, Lupul Rănitul, Constantin Breabăn, Ștefan sîn Iacob, Tănasă Gherman, Neculai herghelegiu, Vasile vornic, Ion sîn Ursul, Ștefan brat lui, Iftenie brat lor, Constantin brat lor, Ioniță brat lor, Grigoraș a Moșneagului, Zaharie Carpu, Gheorghe Hurjuu, Toader Tătarul, Iancul Zgârbură, Ioniță Teclici, Maței sîn pânzar, Condrat Teclici, Sandul olar și Ion Poloboc), *preoții și diaconii* *ot tam* (popa Andrei, Costin diacon, dascăl) precum și *țigani ot tam* (Toader apar, Radul vizitiu, Toader vizitiu, Toma Budăiu, Bărsă scripcar, Andrei ciobotar). De asemenea, sunt înregistrați 2 *ruptași* în satul Turița, identificat cu Popeștii-Răzeși sau Boldeștii, anume, Ion Bandac și Grigore Turiță⁷

Condica liuzilor din 1803 înregistrează pentru satul Miclești 84 liude, Chircești 66 liude, Popeștii Răzeși 16 liude și Popeștii Miclescului 17 liude.

Față de perioada 1772-1774, se apreciază că, Moldova a cunoscut în cei 29 de ani, până la 1803, o creștere medie anuală a populației de 1,503 %⁸.

În Condica Vistieriei Moldovei din 1816, în care sunt stabiliți numărul de birnici și suma în lei a birului unui „*cifert*”, dar și numărul oamenilor fără bir și cine îi scutește. Pentru satele din zona noastră de cercetare, situația este următoarea:

Satul	Nr.locuitorilor birnici (liude)	Suma banilor birului unui cîlfert (lei)	Oameni fără bir (liude)	Cei de către care se scutesc
Micleștii , a dumisale păharnicesei Măriuța Miclescu	57	25	5 10 3	a păh.Micleascăi a banului Ioan Miclescu - a lui Iordache Miclescu
Chirceștii , a dumisale spătar Alexandru Hrisoverghi	34	110	9	- a d-sale spătar Alexandru Hrisoverghi
Popeștii, a d-sale căminarului Ioan Miclescu și a altor razeși	17	54	7 1	-a căm.Ioan Miclescu -bașbulubaș Constantin Agarici

⁹ (Corneliu Istrati – *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816, în AIIAI suplîm.I, 1979*).

În Catagrafia din 1820, sunt înregistrate mai multe date, chiar dacă nu sunt înscrise și membrii familiilor. Astfel, satul Miclești, aflat în stăpînirea banului Ion Miclescu, înregistra 138 liude, din care: 47 bresle ale casei păharnicesei Măriuța Miclescu, 22 slugi (17 ale banului Ion Miclescu și 5 ale păharnicesei Măriuța Miclescu), 65 lemnari ai curții gospodărești, 3 preoți și 1 dascăl. Satul Chircești avea 76 liude, din care, 56 birnici, 17 slugi ai spătarului Alexandru Hrisoverghi, proprietarul moșiei, 1 lemnar al curții, 2 preoți și 1 dascăl. Satul Popești era o parte răzășesc, iar alta se afla în stăpînirea lui Ion Miclescu. Existau în Popești 27 birnici, 1 liudă fără bir, 8 bejenari, fără bir, ai diaconului Costache Agarici, 22 slugi (16 ai lui Ion Miclescu, 4 ai paharnicului C. Istrati și 2 ai stolnicei Maria Costandache), 1 postelnicel, 1 ruptă a visteriei, 2 preoți și 1 dascăl.

Date puțin diferite față de 1820, sunt înregistrate în Catagrafia din 1831: Micleștii aparțineau vornicesei Ralu Miclescu și aveau 129 liude, Chirceștii erau ai spătarului Al. Hrisoverghi cu 77 liude iar Popeștii cu 53 liude erau ai spătarului Ion Miclescu și Costache Agarici.

Această evoluție pozitivă a fost determinată de creșterea indicatorilor demografici, specifică întregului Podiș al Bârladului, respectiv, Podișului Central Moldovenesc, cât și imigrației de populație, ruteni sau români rutenizați, dinspre Bucovina după anexarea acesteia de către Austria în 1775, stimulată de acordarea unor scutiri pentru obligațiile feudale și, în mod deosebit, de condițiile favorabile existente: spații forestiere, terenuri relativ fertile, extinderea culturilor de porumb și cartofi, locuri de pășunat etc. Fluxul de migrație dinspre Bucovina și Galiția spre Moldova Centrală s-a produs cu intensitate între 1810-1820⁽¹⁾. Așa se explică, creșterea numărului de familii la Miclești de 1,6 ori și la Chircești de 1,2 ori în 1820 față de 1803 și ambele, cumulată, de 2,3 ori în 1820 față de 1772. Continuitatea de locuire

într-o aşezare şi diferenţierea populaţiei venite s-a făcut prin separarea vetrelor de aşezări, de exemplu, Chirceşti - Moldoveni cuprinzând pe autohtoni şi Chirceşti-Ruşi pe cei veniţi, această diferenţiere fiind şi în prezent. În Micleşti, cei veniţi s-au aşezat în marginea de nord a satului, dinspre Chirceşti, fiind „lăturaşi” Numeroase nume de familie, precum Bosâncianu, Hotineanu, Aliciuc, Ciuruşniuc, Ignat, Hriscu, Sabadac, Curuleţ atestă originea celor veniţi în această perioadă.

O statistică a Vistieriei Moldovei din 1841 înscrie 72 liude la Micleşti, „*bez l scutit a Miliției*”, 56 liude la Chirceşti „*bez l supus a Miliției*”, la Popeştii-Răzeşi 16 liude, iar la Popeştii-Miclescului 16 liude, în total în cele 4 sate înregistrându-se 160 de birmici, la care, se adaugă 2 scutiţi ai Miliției¹²

„*Matca birnicilor din Ocolul Crasna, ținutul Vasluiului*” din 1846 (Arhivele Naţionale-filiala Iaşi, fond Vistieria Moldovei, dosar 489) înregistrează următoarele date: Micleşti proprietar Costache Miclescu: birmici 99, preoţi 3, dascăli 2, privilegiaţi 2, bătrâni nevolnici 4, văduve 12, total 122 familii; Chirceşti - proprietar Nicolae Millo: birmici 91, preoţi 2, dascăli 2, privilegiaţi 1, bătrâni nevolnici 5, văduve 12, total 113 familii; Popeşti - proprietar Dimitrie Miclescu: birmici 26, preoţi 1, dascăli 2, privilegiaţi 1, bătrâni nevolnici 4, văduve 4, total 38 familii¹³

În 1845, Departamentul Finanţelor din Moldova a întocmit „*tăblişe cu arătarea satelor care sunt cunoscute de starea I (adecă peste 50 locuitori) şi care sunt de starea II (acelea cu mai puţin de 50 locuitori)*” În prima categorie au fost incluse satele Micleşti şi Chirceşti iar în cea de-a doua Popeştii – Răzeşi şi Popeştii – Miclescului¹⁴

În ceea ce priveşte *structura etnică a populaţiei* în perioada Catagrafiilor, se constată că majoritatea o formează *românii*; pe lângă curţile boiereşti de la Micleşti şi Popeşti au fost aduşi *robi ȱigani*. În 1798, are loc un schimb de ȱigani între Ioniă Roset fost mare serdar şi stolniceasa Ileana Miclescu, fiica răposatului Ioniă Miclescu stolnic, învoiala dintre părţi fiind adevărită de Divanul Moldovei la 26 februarie acelaşi an¹⁵ Un alt document din 1822, menţionează ȱiganii Micleştilor din Popeşti, daţi de Gheorghe Sturza ginerelui său¹⁶ În cazul schimburilor de ȱigani, prin *Hrisovul sobornicescu pentru dani, schimburi şi vânzări şi pentru ȱigani* din 1785 al domnitorului Moldovei Alexandru Mavrocordat „*dacă nu se pot da la schimb ȱigan sau ȱigancă, stăpânul ȱiganului este volnic să dea 50 lei pentru preful ȱigăncii, iar stăpânul ȱigăncii să dea pentru ȱigan 70 lei*”

În timp, ȱiganii vor fi asimilaţi în masa românilor. Existenţa lor se păstrează în tradiţia satului Popeşti, partea de sat numindu-se Popeşti-Boiereşti sau Popeşti-Clăcaşi, precum şi în toponimia satului Micleşti, locul unde au fost bordeiele ȱiganilor robi se numeşte şi astăzi „ȱigătime”

În Catagrafia târgului Vaslui din 1820, între cei 30 jidovi birmici este înregistrat şi Leiba brat Pascal ot Micleşti¹⁷ *evreii* venind în Moldova din Galiţia, după pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774) şi, mai ales, după pacea de la Adrianopol (1829), în condiţiile liberalizării comerţului cu produse agricole, aceştia stabilindu-se, îndeosebi, în oraşe şi târguri.

Interesantă, de asemenea, este *structura fiscală a populaţiei*.

Birnicii formau o categorie fiscală lipsită de avantaje, care plăteau toate dările cuvenite statului fixate prin cislă sau prin alte dispoziţii. Pe lângă acestea, ei dădeau

om la oaste, participau la podvezi și beilicuri, efectuând până la 20 zile de muncă la arat, prășit, cules, transport de pe câmp, transport lemne din pădure etc. Suma pe care trebuia s-o plătească un birnic era în funcție de averea sa personală și de numărul membrilor de familie. Plata birului se făcea pe „cifert”, adică în patru tranșe trimestriale.

Scutelnicii formau o categorie de țărani „scutiți de impozite față de stăpânire” în schimbul unor servicii făcute proprietarului.

Treptele privilegiate plăteau capitație (impozit) conform categoriei în care intra și actului pe care-l avea fiecare. Între privilegiați se numărau:

Mazâlîi - boieri care și-au pierdut funcțiile sau cu funcții mici (apar în secolul al XVIII-lea), nu pierdeau și puterea, deoarece aceasta se baza pe întinderea proprietăților; ei beneficiau de anumite avantaje în schimbul unor servicii aduse Domniei, isprăvniceii ori sămeșiei. Lor li se stabilea o dare fixă mai mică decât a birnicilor, nefiind supuși cislei. Erau folosiți la diferite treburi gospodărești (supravegherea culturilor, reparatul drumurilor) și chiar însărcinați de isprăvnicie cu măsurarea pământurilor, rezolvarea neînțelegerilor dintre săteni, strângerea dărilor.

Ruptașii (sau *ruptele vistieriei*) plăteau o dare fixă prin înțelegere cu vistieria; aceștia erau mai ales negustori, meseriași, slujitori etc.

Categoriile exceptate de orice impozite și obligații erau *boierii, privilegiații, slujitorii (breslele posturilor, slugile moșiiilor și ale rangurilor, supuși străini*.

Preoții, diaconii, și cântăreții bisericești formau o categorie aparte, preoții nu plăteau impozite, potrivit reformei fiscale a lui Constantin Mavrocordat, dar erau obligați să știe să citească și să scrie.

3. Evoluția vetrelor de sat

Relieful a avut un rol important în menținerea vechilor așezări. Vetrelor de sat, adică locul unde sunt amplasate gospodăriile țărănești și instituțiile, sub aspectul condițiilor geomorfologice, au fost fixate la început pe versanți, în bazinele de recepție a apelor curgătoare, în apropierea pădurilor. În timp, acestea s-au extins pe platouri, cât și pe șesuri.

La Chircești, în punctul *Velniță* se documentează din punct de vedere arheologic o continuitate de locuire din neolitic până în secolul al XIII-lea¹⁸; aici, s-a dezvoltat satul arhaic, continuitatea de locuire fiind menținută în secolele următoare. Vatra satului era înconjurată cu „brazdă”; aceasta se vede și astăzi în partea de est, pe versantul Dealului Muncel și la Velniță.

Curtea boierească era situată pe platoul interfluvial Rațiu-Valea Seacă, în apropierea obârșiei Rațului iar biserica, construită de proprietarul Al.Hrisoverghi în 1810, în apropierea curții boierești la nord de aceasta ; la circa 400 m vest de biserică era o moară de vânt, folosită de localnici pentru măcinarea grânelor.

Odată cu venirea unor familii din Bucovina după 1775, și mai ales, în intervalul 1810-1820, aceștia s-au stabilit în apropierea curții boierești, formând nucleul „Ruși” al satului Chircești, băștinașii fiind numiți cu apelativul „Moldoveni”. Planul moșiei Chircești de la 1864 prezintă amplasamentul despre care am făcut vorbire.

Vatra satului Miclești a fost în vechime în locul numit *Fundătură*, unde s-au descoperit urme de locuire din secolele VI-X. Odată cu creșterea numărului de familii, vatra satului s-a extins spre nord în spațiul cuprins între pârâul Rațiu și poalele Dealului Schit-Fundătura și la vest de pârâul Rațiu.

Un plan al moșiei Miclești și Popești din 1795 indică existența curții boierești și a bisericii la est de pârâul Rațiu, la poalele versantului Dealului Hulmana. De altfel, toponimul „*La țințirim*” și existența cimitirului până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, ca și toponimele „*Podul Vătafului*”, în Fundătură, pe drumul spre Boțești și „*Poarta Jităriei*” în partea de sud-vest a satului demonstrează limitele vetrei satului. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, curtea boierească se mută pe platoul dinspre Valea Seacă, un teren stabil și, în apropiere, vorniceasa Ralu Miclescu construiește biserica „Sf. Nicolae”, între 1832-1834.

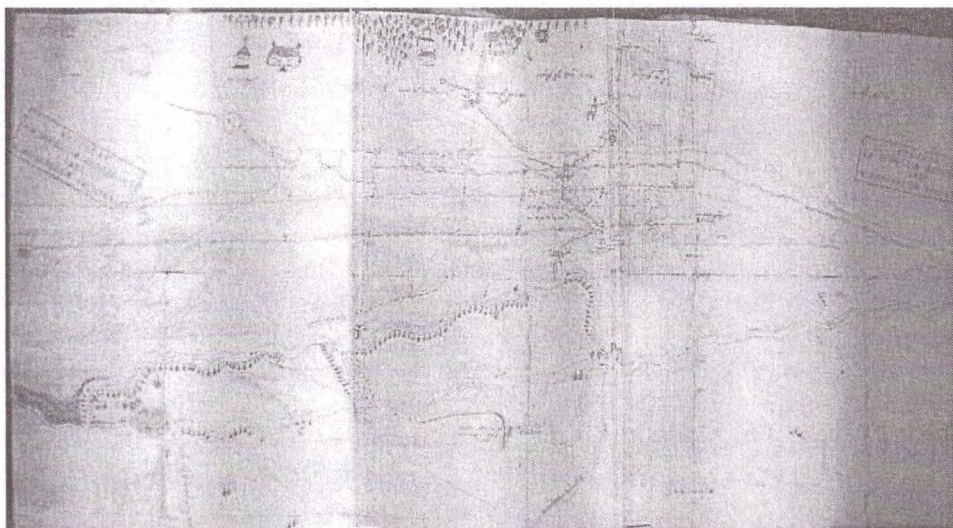
Satul Popești era format din două nuclee: *Popești – Răzeși*, nucleu în partea de sud și *Popești-Boierești* sau ai *Miclescului*, în nord, în apropierea curții boierești și a bisericii, construită din lemn în 1793, de boierul Dimitrie Miclescu.

Pe Planul din 1795 sunt înscrise și părțile de moșie („*bătrânii*”) din Boldești și Moicești. Așa cum am menționat, satele Boldești și Moicești vor dispărea în cursul secolului al XVIII-lea, Boldeștii fiind menționat ca moșie în 1800, 1803, 1805, 1816, 1823, 1836 iar Moiceștii, tot ca moșie, până în 1840.

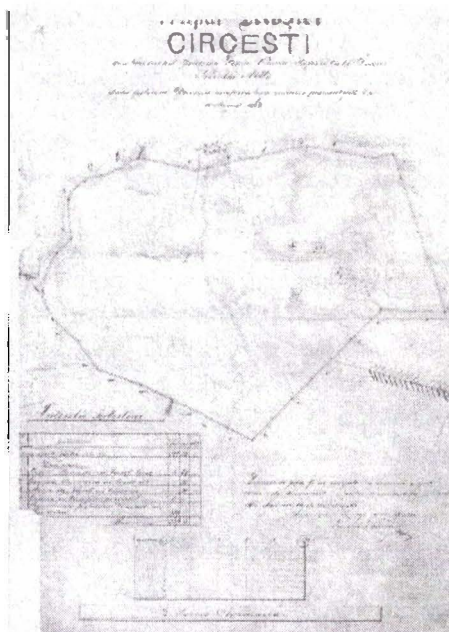
Bibliografie

- 1) *DIR, A Moldova*, XVI, I, doc.360, p. 397-398; Gh. Ghibănescu, *Surete*, XVI, p. 81.
- 2) Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p.18-20; Gh. Ghibănescu, *Surete*, I, p.37; *DRH A. Moldova*, III, p. 253-256.
- 3) Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 36.
- 4) *DIR A Moldova*, XVI, I, p.354-355;
- 5) Vasile Băican, *Geografia Moldovei în documente cartografice din secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei, București, 1996, p. 59.
- 6) V. Băican, *op.cit.*, p. 61.
- 7) P. Dimitriev, *Moldova în epoca feudalismului*, VII, p. I-II, Chișinău, 1975.
- 8) V. Băican, *op.cit.*, p.69;
- 9) Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei pe anul 1816*, în „*AILAI*”, supliment I, 1979.
- 10) Gh. Ghibănescu, *Surete*, XVI, Iași, 1926.
- 11) Ionel Muntele, *Populația Moldovei în ultimele două secole*, Editura Corson, Iași, 1998, p. 23. *Consideration sur le peuplement de Plateau Central Moldave dans la premiere parti du XIX-e siecle*, în „*Analele Universității Al. I. Cuza*”, Iași, XXXVIII-XXXIX, 1992-1993, p. 184.
- 12) *FOS*, 1841, p.102 ;
- 13) Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, dosar 489 / 1846.
- 14) *FOS*, 1845, p. 9.
- 15) Tezaur arhivistic vasluian, *Catalog de documente*, p. 99.
- 16) *Ibidem*, p. 146.
- 17) Gh. Ghibănescu, *Surete*, XV, p. 257.
- 18) Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate ...*, Editura Litera, București, 1980, p. 181.

ANEXE

Planul moșiilor **Micălești și Popești** – 1795 (Arhivele Naționale Iași, fond Planuri, hărți, doc. P 409 / 102)

Planul moșiei Chircești
în vederea aplicării Legii
rurale din 1864

Planul moșiei Micălești
în vederea aplicării Legii
rurale din 1864